

ისტორია / History

Reports of the Great Britain's Vice-Consul Frederico Guarracino on the Trade and the Navigation in Batumi (1840-1845)

დიდი ბრიტანეთის ვიცე-კონსულის ფრედერიკო გუარაჩინოს
ცნობები ვაჭრობისა და ნაოსნობის შესახებ ბათუმში (1840-1845)

Irakli Baramidze

PhD in History, Associate Professor at
Batumi Shota Rustaveli State University

e-mail: irakli.baramidze@bsu.edu.ge

Tel: +995 577 30 40 20

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7540-7006>

Khatuna Diasamidze

PhD in History, Associate Professor at
Batumi Shota Rustaveli State University

e-mail: khatuna.diasamidze@bsu.edu.ge

Tel: +995 577 42 71 30

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9966-0468>

Oleg Jibashvili

PhD in History, Senior Researcher, Head of Department of
History and Archaeology, Niko Berdzenishvili Institute,
Batumi Shota Rustaveli State University; Associate Professor,
St. Tbel Abuseridze Teaching University of Georgian Patriarchate

e-mail: oleg.jibashvili@bsu.edu.ge

Tel: +995 593 58 81 67

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3453-3920>

Abstract: The importance of Batumi (Being a part of the Ottoman Empire for more than two centuries) as a port and trade-transit town has been increasing since the 1830s, which is connected, on the one hand, with the results of the Russian-Ottoman war of 1828-1829 (Ottoman lost the eastern coast of the Black Sea), on the other hand, with the growth of Russian influence in Anatolia. This was followed by the opening of Great Britain's diplomatic representation first in Trabzon (in 1831) and then in Batumi (in 1840).

The first British vice-consul in Batumi (the chief diplomat was sent with this status) was Frederico Guarachino, who left us interesting information about Batumi's trade and

shipping opportunities in 1840-1845. At that time, the town was included in the Sanjak of Lazistan, and the latter was within the boundaries of the Trabzon Province.

The reports presented by the British diplomat – F. Guarracino clearly show the general situation in Batumi under the Ottoman rule and the town's trade-economic and shipping possibilities in 1840-1845. During the mentioned period, trade and cargo turnover in Batumi were not on a large scale, however, according to the diplomat's observation, the beginning of the traffic of steamships would add importance to the town and contribute to its further development.

Key words: Batumi, Frederico Guarachino, British vice-consul, Batumi port, Batumi trade.

ირაკლი ბარამიძე

ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ელ-ფოსტა: irakli.baramidze@bsu.edu.ge
ტელ: +995 577 30 40 20
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7540-7006>

ხათუნა დიასამიძე

ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ელ-ფოსტა: khatuna.diasamidze@bsu.edu.ge
ტელ: +995 577 42 71 30
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9966-0468>

ოლეგ ჯიბაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის
ისტორიისა და არქეოლოგიის განყოფილების
ხელმძღვანელი/უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი; საქართველოს
საპატრიარქოს წმიდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ელ-ფოსტა: oleg.jibashvili@bsu.edu.ge
ტელ: +995 593 58 81 67
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3453-3920>

აბსტრაქტი: XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან იწყება ბათუმისადმი (რომელიც ორ საუკუნეზე მეტი ხნის მანძილზე ოსმალეთის იმპერიის

მფლობელობაში იყო) ინტერესის ზრდა, რაც, ერთი მხრივ, დაკავშირებული იყო რუსეთ-ოსმალეთის 1828-1829 წლების ომის შედეგებთან (ოსმალეთმა დაკარგა შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ციხეები: ანაპა, სუჯუკ-კალე (ნოვოროსიისკი) და ფოთი), მეორე მხრივ კი ანატოლიაში რუსეთის გავლენის ზრდასთან. ამას მოჰყვა ჯერ ტრაპიზონში (1831 წელს), შემდეგ კი ბათუმში (1840 წელს) დიდი ბრიტანეთის დიპლომატიური წარმომადგენლობის გახსნა.

ბრიტანეთის პირველი ვიცე-კონსული ბათუმში (მთავარი დიპლომატი ამ სტატუსით იყო გამოგზავნილი) გახლდათ ფრედერიკო გუარაჩინო, რომელმაც საინტერესო ცნობები დაგვიტოვა ბათუმის სავაჭრო და სანაოსნო შესაძლებლობების შესახებ 1840-1845 წლებში. ამ დროისათვის ქალაქი შედიოდა ლაზისტანის სანჯაყის შემადგენლობაში, ეს უკანასკნელი კი ტრაპიზონის საფაშოს საზღვრებში ექცეოდა.

ბრიტანელი დიპლომატის – ფრედერიკო გუარაჩინოს წარმოდგენილი ცნობები ნათლად გვიჩვენებს ზოგად ვითარებას ოსმალეთის მმართველობის ქვეშ მყოფ ბათუმში და ქალაქის სავაჭრო-ეკონომიკურ თუ სანაოსნო შესაძლებლობებს 1840-1845 წლებში. აღნიშნულ პერიოდში ვაჭრობა და ტვირთბრუნვა ბათუმში არ იყო დიდი მასშტაბების, თუმცა, დიპლომატის დაკვირვებით, ორთქმავალი გემების მიმოსვლის დაწყება ქალაქს შესძენდა მეტ მნიშვნელობას და ხელს შეუწყობდა მის შემდგომ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ბათუმი, ფრედერიკო გუარაჩინო, ბრიტანეთის ვიცე-კონსული, ბათუმის პორტი, ბათუმის ვაჭრობა.

***

შესავალი: ბათუმის ისტორიის ოსმალური პერიოდი ჯერ კიდევ საკმაო ბურჟუაზიულ მოცული და ბევრ საკითხში სიციხადის შეტანას საჭიროებს. ოსმალების მიერ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოზე კონტროლის დაწესების შემდეგ დაიწყო ბათუმის, როგორც ქალაქისა და პორტის მნიშვნელობის შემცირება და საქმე იქამდე მივიდა, რომ იმდროინდელ წყაროებში ის მცირე ქალაქად და სოფლადაც კი მოიხსენიება.

XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან იწყება ბათუმისადმი ინტერესის ზრდა, როგორც ოსმალეთის ხელისუფლების, ისე რუსეთისა და ევროპის სახელმწიფოთა მხრიდან, რაც დაკავშირებულია რამდენიმე ფაქტორთან:

ა) 1828-1829 წლების ომში რუსეთთან განცდილი მარცხის შემდეგ, ადრიანოპოლის ზავით, ოსმალეთმა, სხვა ტერიტორიებთან ერთად (მათ შორის ახალციხე-ახალქალაქი), დაკარგა შავი ზღვის თითქმის მთელი აღმოსავლეთი სანაპირო ციხეებით: ანაპა, სუჯუკ-კალე (ნოვოროსიისკი) და, რაც ყველაზე მტკივნეული იყო, ფოთი. ახალმა რეალობამ, ერთი მხრივ, ტრაპიზონის, როგორც სავაჭრო-ეკონომიკური და სატრანზიტო-საპორტო ქალაქის როლის ზრდა განაპირობა, მეორე მხრივ კი ბათუმის, როგორც

შესანიშნავი, ბუნებრივი ნავსადგურისა და, ფაქტობრივად, უკვე რუსეთთან სასაზღვრო პუნქტად ქცეული დასახლების მნიშვნელობის გადააზრება გამოიწვია.

ბ) 30-იანი წლების დასაწყისში, დადმასვლით მიმავალი ოსმალეთის იმპერია შეაზანზარა ეგვიპტის მმართველის – მუჰამედ ალი ფაშას 1831 წლის აჯანყებამ. ოსმალეთმა მხოლოდ რუსეთის დახმარებით შეძლო მდგომარეობის გამოსწორება, მაგრამ სანაცვლოდ მიიღო უნკიარ-ისკელესის ხელშეკრულება (1833), სტამბოლში რუსული ფლოტი და ანატოლიაში რუსეთის გავლენის ზრდა, რაც, რა თქმა უნდა, არ შედიოდა ევროპის გეგმებში. დიდმა ბრიტანეთმა დაიწყო თავისი სავაჭრო-ეკონომიკური და დიპლომატიური საქმიანობის გაფართოება ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიაზე. თუკი 1825 წლისთვის ბრიტანეთს აქ ჰქონდა მხოლოდ 13 დიპლომატიური წარმომადგენლობა (ვიცე-საკონსულო, საკონსულო და გენერალური საკონსულო), 1834 წლისთვის ეს რიცხვი გაიზარდა 19-მდე, 1846 წლისთვის – 36-მდე, 1852 წლისთვის კი 51-მდე (!). სწორედ ამ პერიოდში გაჩნდა ბრიტანული საკონსულოები ტრაპიზონში, ერზრუმში, სამსუნში, ბათუმში... ვფიქრობთ, მრავლისმეტყველია ის ფაქტიც, რომ 1831 წლისთვის, როცა ლონდონმა პირველად გახსნა საკონსულო ტრაპიზონში, იქ უკვე ფუნქციონირებდა რუსეთის, საფრანგეთისა და სარდინიის სამეფოს საკონსულოები.

გ) პარალელურად საკონსულოების გახსნისა, რაც პოლიტიკურთან ერთად სავაჭრო-ეკონომიკურ ინტერესებსაც ემსახურებდა, დიდმა ბრიტანეთმა და ევროპის სხვა დიდმა სახელმწიფოებმა, ფაქტობრივად, აიძულეს პორტა დათანხმებოდა ოსმალეთის იმპერიის მოძველებული სისტემის რეფორმირებას, რასაც 1839 წელს მოჰყვა ე.წ. თანზიმათის პირველი ეტაპი. ევროპის ინტერესებში იყო, რომ მოდერნიზებულ ოსმალეთს უფრო ეფექტურად შეძლებოდა მზარდი რუსული აგრესია-გავლენის შეჩერება. სწორედ განახლების ამ პროცესში ჩაჯდა ბათუმიც, რამაც გამოიწვია საქალაქო ცხოვრების შესამჩნევი აღმასვლა და პორტის თანდათანობითი გამოცოცხლება.

წყაროების/ლიტერატურის მიმოხილვა: ბათუმში ბრიტანეთის პირველი ვიცე-კონსულის – ფრედერიკო გუარაჩინოს ოფიციალური ანგარიშები საკმაოდ მდიდარ მასალებს შეიცავენ 1840-1845 წლების ბათუმის სავაჭრო და სანაოსნო შესაძლებლობებისა თუ სამომავლო პერსპექტივების შესახებ. ეს ანგარიშები გამოქვეყნებულია ინგლისურ (Adjara and the Ottoman Empire, 1830-1878, (British Archives on the Caucasus, Georgia), Editorial Hugo Greenhalgh, Research Robert L. Jarman, “Archival Publications International,” London, 2003) და თურქულ (Şaşmaz M., İngiliz belgelerine göre Trabzon Vilayeti ticari raporları (Trade Reports of the Trebizond Province on British Documents), 1830-1914, I,

Ankara, 2014) ენებზე. ამათგან ერთ-ერთი – ფ. გუარაჩინოს 1840 წლის 4 აგვისტოთი დათარიღებული პირველი ანგარიში ბათუმის შესახებ – თარგმნა და მცირე კომენტარით გამოაქვეყნა მკვლევარმა გია გელაშვილმა (გელაშვილი გ., „ბრიტანეთის ვიცე-კონსული ფრედერიკო გუარაჩინო ბათუმის შესახებ (1840 წ.)“, კრ.: „ბათუმი – წარსული და თანამედროვეობა“, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, X, გამომც. „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2019, გვ. 106-116), დანარჩენები კი ჯერ კიდევ ნაკლებადაა ცნობილი და გამოყენებული ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ამდენად, მათი შემოტანა ქართულ სამეცნიერო სივრცეში მნიშვნელოვანია XIX საუკუნის 40-იანი წლების ბათუმის ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით.

გთავაზობთ ფ. გუარაჩინოს 1840-1846 წლების ანგარიშების საფუძველზე მომზადებულ ნაშრომს, რომელიც საკითხით დაინტერესებული ქართველი მკვლევარებისათვის არაერთ საინტერესო ფაქტსა და დასკვნას შეიცავს.

მეთოდოლოგია: წყაროების თარგმნისას ვისარგებლეთ ტექსტის სემანტიკისა და სიტყვასიტყვითი თარგმნის მეთოდით, გავითვალისწინეთ რა სათარგმნი ფრაზების თითოეული კომპონენტის ფორმა და ლექსიკური მნიშვნელობა. ამასთანავე, მაქსიმალურად დავიცავით კონტექსტი. წყაროების შინაარსის შესწავლა-გააზრებისას გამოვიყენეთ წყაროების კრიტიკული ანალიზის, მათი ურთიერთშედარებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემებთან შეჯერების მეთოდები, რაც, შესაძლებლობის ფარგლებში, დაგვეხმარა საკვლევი პერიოდის ობიექტური ისტორიული სურათის რეკონსტრუირებაში. სტატის ტექსტზე მუშაობისას ვიხელმძღვანელებთ, აგრეთვე, აღწერილობით-ნარატიული, ანალიზისა და სინთეზის მეთოდებით.

დისკუსია/შედეგები: ბრიტანეთის პირველი ვიცე-კონსული ბათუმში (მთავარი დიპლომატი ამ სტატუსით იყო გამოგზავნილი) გახლდათ ფრედერიკო გუარაჩინო, რომელმაც საინტერესო ცნობები დაგვიტოვა ბათუმის სავაჭრო და სანაოსნო შესაძლებლობების შესახებ 1840-1845 წლებში. ამ დროისათვის ქალაქი შედიოდა ლაზისტანის სანჯაყის შემადგენლობაში, ეს უკანასკნელი კი ტრაპიზონის საფაშოს საზღვრებში ექცეოდა.

ბრიტანეთის ვიცე-კონსულები თავიანთი სამანდატო ტერიტორიის შესახებ, პერიოდულად, ანგარიშებს გზავნიდნენ სტამბოლში თავიანთი სახელმწიფოს ელჩთან, რაც ნაკლებადაა ცნობილი ქართული ისტორიოგრაფიისათვის, არადა ისინი საკმაოდ მდიდარ მასალებს შეიცავენ თანადროული პერიოდის ბათუმისა და მისი შემოგარენის ისტორიისათვის.

ტრაპიზონში ბრიტანეთის იმდროინდელი ვიცე-კონსულის ჰ. სუტერის კონსულ ჯ. ბრანტისადმი 1837 წლის 31 ივლისის წერილით ნათელი ხდება,

თუ რა მიზანი ჰქონდა ბათუმში საკონსულოს დაარსებას. ბრიტანეთის მთავრობას სურდა მიეღო სწრაფი და სწორი ინფორმაცია ყველა მოვლენის შესახებ, რაც ხდებოდა საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში, ასევე, ხელი შეეწყო ბრიტანეთის ვაჭრობისთვის. მისი აზრით, ამ მიზნების მისაღწევად საჭირო იყო ბათუმის ვიცე-კონსულის თანამდებობაზე ინტელექტის მქონე, წარმოსადეგი ინგლისელის შერჩევა, რომელსაც ექნებოდა საკმარისი ცოდნა საქმის წარმოებისთვის ამ ქვეყანაში (Adjara and..., 2003: 146-149).

როგორც ირკვევა, 1839 წლისათვის სამი პირი შეირჩა ბათუმის ვიცე-კონსულის თანამდებობაზე, მაგრამ, როცა საქმე საქმეზე მიდგა, სამივემ უარი განაცხადა. ჯ. ბრანტის აღიარებით, მას სურდა, რომ ამ თანამდებობაზე ინგლისელი ეხილა, მაგრამ რადგან ეს ვერ მოხერხდა, მისი არჩევანი შეჩერდა ფრედერიკო გუარაჩინოზე – ტრაპიზონის ვიცე-კონსულ ჰენრიხ სუტერის დის შვილზე. 20 წლის გუარაჩინო მამით იონიელი ბერძენი იყო, დედით კი ინგლისელი. ვიცე-კონსულად დანიშვნამდე იგი 18 თვე ტრაპიზონში მუშაობდა სუტერთან, ხოლო შემდეგ 5 თვე – ერზრუმში ჯეიმს ბრანტთან (Adjara and..., 2003: 157-161).

ბრიტანეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის ჰენრი ჯონ ტემპლ პალმერსტონის (შემდგომში პრემიერ-მინისტრი) თანხმობის შემდეგ, 1839 წლის 19 ნოემბერს, ჯეიმს ბრანტმა ბათუმის პირველ ვიცე-კონსულად დანიშნა ფრედერიკო გუარაჩინო, რომელიც 1840 წლის აპრილში ჩავიდა თავისი სამსახურებრივი მოღვაწეობის ადგილზე. სწორედ ამ დროიდან იწყებს ფუნქციონირებას ბრიტანული საკონსულო ბათუმში.

ბათუმში ჩასვლამდე 10 დღით ადრე, ბრანტი ერზრუმიდან აძლევს გუარაჩინოს ვრცელ, 1840 წლის 14 აპრილით დათარიღებულ ინსტრუქციას სამომავლო საქმიანობასთან დაკავშირებით. მასში კარგად ჩანს, თუ როგორ მოქმედებდა ბრიტანული დიპლომატია.

ინსტრუქციაში ნათქვამია:

„მისი უდიდებულესობის მთავრობის მთავარი მიზანი ბათუმში ვიცე-კონსულის დანიშვნის დროს იყო დროული და ზუსტი ინფორმაციის მოპოვება მეზობელ ქვეყნებსა და პროვინციებში მომხდარი ყველა მოვლენის შესახებ, რომელსაც რაიმე კავშირი ჰქონდა მათ პოლიტიკურ და სოციალურ მდგომარეობასთან, ან შეეძლო გამოეწვია ცვლილებები არსებულ წესრიგში. ამიტომაც, შეაგროვეთ ინფორმაცია და ფაქტები, რომელიც შეიძლება აჩვენებდეს ამ ქვეყნების რეალურ მდგომარეობას და ასევე, მოსალოდნელ თუ სავარაუდო ცვლილებებსა და განვითარებას. ასეთი ინფორმაცია თანაბრადაა სასურველი როგორც სულთნის კუთვნილი ქვეყნის შესახებ, ასევე რუსეთისა და ჩერქეზეთის შესახებ, რომლის დამორჩილებას ახლა რუსეთის მთავრობა ცდილობს.

თქვენი დანიშნვის სხვა მიზანი, ბუნებრივია, არის ხელის შეწყობა ბრიტანეთის ვაჭრობისა და ნაოსნობისათვის, ასევე, იმ ქვეყნის კეთილდღეობისა და განვითარებისთვის, რომელშიც ცხოვრობთ.

ამ მიზნის მისაღწევად, ნებადართულია ვაჭრობით დაკავება; ახალი კონვენცია თურქეთიდან ნებისმიერი პროდუქტის ექსპორტის საშუალებას იძლევა და მჯერა, რომ ბათუმის მიდამოებში მოიძებნება ისეთი საქონელი, რომელიც საინტერესო იქნება კომერციული თვალსაზრისით...

ნებადართულია ბათუმის დატოვება არაჯანსაღი სეზონის განმავლობაში, რომელიც, როგორც ვიცი, მოიცავს ივლისს, აგვისტოსა და სექტემბერს; მე ვფიქრობ, რომ ეს დრო უნდა გამოიყენოთ ბათუმსა და ყარსს შორის არსებული სივრცის შესასწავლად.

ამ მოგზაურობის დროს თქვენ უნდა მოინახულოთ ყველა მნიშვნელოვანი ადგილი, სადაც შეიძლება ვიმედოვნოთ, რომ შექმნით მოთხოვნას ბრიტანულ პროდუქციაზე ... მე ვთვლი, რომ ასეთი მოგზაურობა აუცილებელია თქვენი ვაჭრობის გააქტიურებისა და განვითარებისათვის და იმედი მაქვს, რომ შრომა და ხარჯები ანაზღაურდება მის მიერ მოტანილი კომერციული სარგებლით; ამასთან, თუ ამ მოგზაურობის განმავლობაში თქვენ შეაგროვებთ რაიმე საინტერესო ან სასარგებლო ინფორმაციას, გეოგრაფიული, სტატისტიკური, პოლიტიკური ან კომერციული კუთხით და წარმოადგენთ ანგარიშში შესაყვანად, მე მას გავუზიარებ მისი უდიდებულესობის მთავრობას და, შესაძლოა, ვიკონტი პალმერსტონი სიამოვნებით აანაზღაურებს თქვენი მოგზაურობის ხარჯებს...

თქვენ, რა თქმა უნდა, კარგ ურთიერთობაში შეხვალთ ბათუმის აღასთან, ასევე ჩურუქ-სუს ბეგთან, თუმცა, ეს უკანასკნელი დამოკიდებულია ყარსზე და არა ტრაპიზონზე, რომლის საფაშოშიც მდებარეობს ბათუმი, მაგრამ თქვენ უნდა გააგებინოთ ბეგს, რომ თქვენი უფლებამოსილება რუსეთის საზღვრამდე ვრცელდება; თუ ის არ დაგეთანხმებათ, გამოგიგზავნით ყარსის ფაშას წერილს. ჩურუქ-სუს ბეგისაგან, ვფიქრობ, შეგიძლიათ მიიღოთ ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა ხდება საქართველოს საზღვარზე, ვინაიდან მე ვთვლი, რომ ჩურუქ-სუს მაცხოვრებლები ქართველებთან ყოველდღიურად ურთიერთობენ.

იმედს გამოვთქვამ, რომ თქვენ გაამართლებთ თქვენთვის მოცემულ რეკომენდაციას და, მიუხედავად ახალგაზრდა ასაკისა, გაუმკლავდებით ასეთ მნიშვნელოვან გამოწვევას. მჯერა, რომ მისი უდიდებულესობის მთავრობას ექნება საფუძველი, რომ კმაყოფილი იყოს თქვენი მონდომებით და ინტელექტით“ (Adjara and., 2003: 165-171).

ფრედერიკო გუარაჩინო თითქმის 6 წელი ასრულებდა ბათუმში ბრიტანეთის ვიცე-კონსულის მოვალეობას. თუმცა, ჯერ კიდევ 1844 წლის 24 დეკემბრის წერილით ითხოვა ხელისუფლებისგან, მძიმე საცხოვრებელი

პირობების გამო, გადაყვანა სხვა მხარეში, რისი ნებართვა მხოლოდ 1846 წელს მიიღო. იგი ვიცე-კონსულად დარჩა 1846 წლის 11 ივნისამდე.

ბათუმში ჩასვლიდან მალევე, რამდენიმე თვეში ფ. გუარაჩინო, როგორც ჩანს არაჯანსაღი თვეების გასატარებლად, დაბრუნდა ერზრუმში, სადაც შეადგინა 4 აგვისტოთი დათარიღებული პირველი ანგარიში ბათუმის შესახებ, რომელიც ჩვენთვის საინტერესო ბევრ ცნობას შეიცავს.

ამდენად, 1840 წელს ბათუმში ბრიტანეთის საკონსულოს გახსნა, - პოლიტიკურ მოსაზრებებთან ერთად, ითვალისწინებდა ბრიტანეთის ვაჭრობის ხელშეწყობასა და განვითარებას. შესაბამისად, ფ. გუარაჩინოს ანგარიშებში ამ საკითხს მნიშვნელოვანი ყურადღება აქვს დათმობილი. ახალგაზრდა, მაგრამ ნიჭიერი დიპლომატი ამავე დროს გამჭრიახი კომერსანტიცაა და ინგლისური გულმოდგინებით სწავლობს ბათუმის კომერციულ შესაძლებლობებს.

ბათუმის პირველივე გაცნობიდან ვიცე-კონსულს თვალში მოხვედრია, რომ აქ „ვაჭრები არიან უცხოელები ტრაპიზონიდან, რიზედან და აჭარის მეზობელი მხარიდან; ისინი ცხოვრობენ თავიანთ მალაზიებთან არსებულ პატარა ოთახებში“, ხოლო „ბათუმის მხარის პროდუქტებია სიმინდი, ბრინჯი, ლობიო, ცვილი, თაფლი და კარაქი“. „მე მითხრეს, - წერს ფ. გუარაჩინო, - რომ წლიურად უნდა გაჰქონდეთ 20-30 ათასი კილო სიმინდი, 30000 კილო ბრინჯი, 3000 ოყა ცვილი და 10000 ოყა თაფლი. ამ რაოდენობაში შედის აჭარის მომიჯნავე მხარის ნაწარმიც, რომელიც მოაქვთ გასაყიდად ბათუმში. ლობიო არ ითვლება კარგ საექსპორტო პროდუქტად, ხოლო კარაქის რაოდენობა ვერ დავადგინე“ (Adjara and..., 2003: 115-135).

მრავალფეროვნებით გამოირჩეოდა ბათუმში შემოტანილი საქონელი, რომელთა შორის, თურქულს თუ არ ჩავთვლით, სჭარბობდა ინგლისური და რუსული: მატყლი, რუსული რკინა, ფოლადი, კალა, ხელსახოცები, ყავა, წიწკა და სანელებლები, ბრიტანული ნაწარმი - ჩითი, საპერანგეები, შალეები, მიტკალი... ფ. გუარაჩინოს შენიშვნით: „ბათუმში ვაჭრები ფლობენ მცირე კაპიტალს“ (არ უნდა აჭარბებდეს 200 ფუნტს). მისივე განმარტებით, „მათ არ აქვთ საქონლის იმ რაოდენობით იმპორტირების საშუალება, რა რაოდენობაც მათ შეუძლიათ გამოეყოს მეზობელი პროვინციებისათვის. მაგრამ აქ ევროპის დამკვიდრება შეავსებს ამ დეფიციტს და ეს ფაქტი გახდება არა მხოლოდ უფრო მეტი მეზობელი ხალხის, არამედ ქვეყნის სიღრმიდან, უფრო შორეული მხარეების მცხოვრებთა მოზიდვის საშუალება და უეჭველია, რომ ბრიტანული წარმოების საქონლის მოხმარება თანდათან გაიზრდება. ამის იმედი ვერასდროს იქნებოდა, რომ არა საკონსულოს დაარსება და მუდმივი კონტროლი ადგილობრივი ხელისუფლებისა, რომელიც დღემდე ყველა სახის თვითნებურ გადასახადს აწესებს იმპორტირებულ ევროპულ საქონელზე“ (Adjara and..., 2003: 115-135).

ჯერ კიდევ უძველეს დროში კოლხეთი მდიდარი იყო ხე-ტყის მასალით. ეს ვითარება შენარჩუნებულია XIX საუკუნის 40-იან წლებშიც: „წიფელი და ხე-ტყის მასალა შეუზღუდავი ოდენობით გააქვთ, – წერს გუარაჩინო, – ოღონდ, გამომდინარე იქედან, რომ მთები, სადაც ეს ხეები იზრდება, მიუდგომელია, საჭიროა ხარჯები გზების გასაყვანად, რათა ხალხმა შეძლოს მათი ქვემოთ ზღვამდე ჩამოტანა... ხე-ტყე ახლოა ნაპირთან და სამხედრო გემების ასაგებად ხარისხის თვალსაზრისით – შესაბამისი...“ (Adjara and., 2003: 115-135).

ფ. გუარაჩინო ღვინის უძველეს კულტურასაც უსვამს ხაზს და საგანგებოდ აღნიშნავს: „ღვინოს ამზადებენ ჩურუქ-სუს მხარეში, ბათუმთან ახლოს, სადაც ვაზი კარგად იხარებს, თუკი ადგილობრივები მოინდომებენ მის მოვლას. ვაზი ტყეებში ველურადაც იზრდება“ (Adjara and., 2003: 115-135).

თევზჭერა ზღვისპირა რეგიონების ერთ-ერთი მთავარი საქმიანობის სფერო და შემოსავლის წყაროა. ამ მხრივ გამონაკლისი არც ბათუმი ყოფილა: „ბათუმის ყურე და ირგვლივ წყლები ძალზე მდიდარია თევზით. ზამთარში, მეთევზეები სანაპიროს სხვადასხვა მხარეებიდან, მოდიან აქ და იჭერენ ზღვის გოჭს, რომლისგანაც ამზადებენ ზეთს საწვავად; იჭერენ, ასევე, ზუთხს, ქაშაყს, ანჩოუსს, სკუმბრიას, პალტუსს და ბევრ სხვა თევზს“ – მიუთითებს დიპლომატი.

ბრიტანელი ვიცე-კონსულის დაკვირვებულ თვალს არ გამოჰპარვია მდ. ჭოროხის სანაოსნო შესაძლებლობები და ადგილობრივი სპეციფიკა: „მდინარე ჭოროხი სანაოსნოა მთელი წელი, გარდა ერთი თვისა – შუა მაისიდან შუა ივნისამდე, როცა თოვლის დნობა მის დინებას ძალზე აჩქარებს. ნავები, რომლებსაც გამოიყენებენ, ბრტყელია, 50 ფუტი¹ სიგრძის და შუაში 4-5 ფუტი სიგანის; ორივე ბოლო წაწვეტებულია. შეუძლიათ 6-8 ტონა ტვირთის გადატანა. ართვინს ზევით არ ადიან და ბათუმიდან სჭირდებათ 5-8 დღე, მაშინ როცა დაშვებისთვის – მხოლოდ 8 საათი“ (Adjara and., 2003: 115-135).

ფ. გუარაჩინო კარგად ხედავდა და აცნობიერებდა ბათუმის სავაჭრო შესაძლებლობებსა და მისი გაზრდის პერსპექტივას: „ვფიქრობ, რომ ორთქლით მავალი მისაბმელი იქნებოდა კარგი საშუალება ართვინამდე ნავების გადასაყვანად. ნავიგაციის ამ რეჟიმის, აგრეთვე ტრაპიზონსა და ბათუმს შორის ორთქლავალი ტრანსპორტით კავშირის დამყარების შემთხვევაში, ვაჭრები, რომლებიც საქმიანობენ ხოფის გავლით, უეჭველად გამოიყენებენ ამ მარშრუტს და ბათუმი გახდება მნიშვნელოვანი სატრანზიტო-სავაჭრო ცენტრი, რომლითაც ისარგებლებენ როგორც თურქეთის შიდა, ისე საქართველოს მთავარი ქალაქები. ახალციხის, ერევნისა და გიუმრის ვაჭრები და მგზავრები, რომლებიც, თითქმის ყველა, მოძრაობენ ერზრუმიდან ტრაპიზონის

---

¹ 1 ინგლისური ფუტი = 0,3048 მეტრს.

მიმართულებით, ასეთ პირობებში აირჩევენ ბათუმის უმოკლეს და ყველაზე იაფ მარშრუტს. მანძილი ყარსიდან ართვინამდე 24 საათია, იქიდან მდინარით ბათუმამდე – 8 საათი, ხოლო ბათუმიდან ბორნით ტრაპიზონამდე – 12, რაც ჯამში მხოლოდ 44 საათია, მაშინ როცა ყარსიდან ტრაპიზონამდე 90 საათია სახმელეთო გზით“ – წერს იგი (Adjara and., 2003: 115-135).

თავის წლიურ ანგარიშებში ფ. გუარაჩინო ცდილობს ახსნას მიზეზები თუ რა განაპირობებდა ბათუმის ვაჭრობის ზრდას თუ შემცირებას. 1840 წელს იმპორტი გაზრდილა. „სიმინდის, როგორც ძირითადი პროდუქტის, მოსავალი, უხვი იყო, მაგრამ ადგილობრივი მოსახლეობა შეეღია მხოლოდ მათი მარაგის მცირე ნაწილს, იმ იმედით, რომ ფასები ზაფხულისკენ გაიზრდებოდა. მათი იმედები, სავარაუდოდ, გამართლდება, რადგან სხვაგან მოსავლიანობა დაეცა“ (Şaşmaz, 2014:102-103).

1840 წელს, ქორ-ჰუსეინის აჯანყების გამო, ქობულეთელ ვაჭრებს საქონელი შეუძენიათ არა ტრაპიზონში, არამედ ბათუმში და მომავალშიც იგივეს აპირებდნენ. „მიზეზი, რომელიც ადრე ხელს უშლიდა ამას, იყო დამატებითი გადასახადი, რომელსაც იღებდნენ აქაურ საბაჟოზე. ამასთან, ტრაპიზონში ყველა დადგენილი გადასახადის გადახდის შემდეგაც კი, საქონელი, აიანის² თვითნებური დადგენილებების საფუძველზე, ისევ იბეგრებოდა მის მიერვე შექმნილ საბაჟოზე. ეს ვალდებულება ახლა გაუქმებულია და ჩურუქ-სუს მოვაჭრეებისთვის უფრო სარფიანი იქნება საქონლის ბათუმში შექმნა, რაც მათ თავიდან ააცილებს ნავით მგზავრობის რისკს“ (Şaşmaz, 2014:102-103).

ბრიტანული ბიზი და შალი ბათუმიდან გაჰქონდათ კონტრაბანდული გზით ქართველ ვაჭრებს. საინტერესოა, რომ საქონელი ჩამოჰქონდათ სტამბოლიდან. ფ. გუარაჩინო შეეცადა გაერკვია, თუ რატომ არ იღებდნენ საქონელს უფრო ახლოს, ტრაპიზონში. როგორც აღმოჩნდა, „ამის გაკეთება არ შეეძლოთ რუსეთის კონსულის ნებართვის გარეშე, რომელიც ამ გზით გაიგებდა მათი საქმიანობის შესახებ. კონსტანტინოპოლში კი მათ შეეძლოთ საქონლის შექმნა მეთვალყურეების გარეშე“ (Şaşmaz, 2014:102-103).

ბრიტანელი დიპლომატის 1840 წლის ანგარიშის მიხედვით, წლის მანძილზე ბათუმში შესულა სულ 9 გემი, მათგან 1 იონური, 5 თურქული და 3 რუსული.

გუარაჩინოს დაკვირვებით, 1841 წლისთვის ვაჭრობის მოსალოდნელი ზრდა არ მომხდარა. ვიცე-კონსული ამის ერთ მიზეზად აიანის თანამდებობაზე სეფერ ბეგის არასტაბილურობის განცდას ასახელებს; მეორე მიზეზი

---

² აიანები იყვნენ ქალაქის ან მხარის მიმართველები ადგილობრივ დიდებულთაგან, რომელთაც ჰქონდათ სხვადასხვა ხარისხის ძალაუფლება. ისინი სარგებლობდნენ გარკვეული ავტონომიით და ჰყავდათ შეიარაღებული ძალაც კი.

კი იყო ის, რომ 1841 წლის თებერვალში რუსეთის მთავრობამ მოახდინა საქართველოში კონტრაბანდული გზით შეტანილი ბრიტანული საქონლის კონფისკაცია, რასაც კონტრაბანდული ვაჭრობის შემცირება მოჰყვა. კიდევ ერთი მიზეზი კი იყო 1841 წლის გურიის აჯანყება, რამაც აიძულა აქ მყოფი ვაჭრები შეეჩერებინათ სავაჭრო გარიგებები. ამ აჯანყებამ მოახდინა ვაჭრობის სრული პარალიზება რეგიონში. ამას გარდა, აჭარაშიც დაეცა საქონელზე მოთხოვნა, რადგან, როგორც ჩანს, გურიის აჯანყების გამო, აქედან ქობულეთში 2500 ჯარისკაცი იქნა მობილიზებული (Şaşmaz, 2014:108-109).

ევროპაში ბზაზე ფასის წამოწევის პირობებში, თურქმა მოვაჭრეებმა გადაწყვიტეს ბათუმის შემოგარენიდან მისი გატანა, მაგრამ აქაური ბზის შედარებით დაბალი ხარისხის გამო, მათი წამოწყება წამგებიანი აღმოჩნდა (Şaşmaz, 2014:108-109).

1841 წლის მანძილზე ბათუმის პორტში შესულა სულ 14 გემი, მათგან 1 ბრიტანული, 10 თურქული და 3 რუსული.

1841 წლის მოვლენებმა ინერციით მომდევნო წელსაც იქონია გავლენა ბათუმის ვაჭრობაზე. ბაზარი მთლიანად დაკეტილი იყო მთელი წლის განმავლობაში. იგივე სიტუაცია იყო ქობულეთშიც. მოვაჭრეები ფიქრობდნენ, რომ ამ რეგიონში წესრიგი არ აღდგებოდა სასაზღვრო საკითხის საბოლოო მოგვარებამდე. თუმცა წლის მიწურულს სიტუაცია თანდათან გამოსწორდა. საბოლოო ჯამში, იმპორტმა გადააჭარბა წინა წლის მაჩვენებელს. ექსპორტში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ხე-ტყის მასალას. დაეცა თევზის რეწვის საქმე, სიმინდის მოსავალიც ძალზე მწირი იყო. თუმცა, ამ წელს ადგილი ჰქონდა ერთ მნიშვნელოვან სიახლეს – ბათუმში გამოჩნდა ავსტრიული, ორთქლით მავალი ხომალდი (Adjara and., 2003: 399-409).

1842 წლის მანძილზე ბათუმში, წინა წელთან შედარებით ორჯერ ნაკლები, სულ 7 გემი შესულა, მათგან 4 თურქული, 1 რუსული, 1 ავსტრიული და 1 ბერძნული.

1843 წლის გაზაფხულზე ბათუმის ვაჭრობა გამოცოცხლდა. ბათუმში აქამდე არასოდეს ყოფილა საქონლის ასეთი დიდი მარაგი. „ვაჭრებმა კონტრაბანდული გზით გაგზავნეს დაახლოებით 7000 ფუნტის ღირებულების ნაწარმი აფხაზეთსა და ჩერქეზეთში. თითქმის ყველა კატარლამ, რომლითაც გაიგზავნა საქონელი, უსაფრთხოდ მიაღწია ნაპირებამდე, მიუხედავად რუსული კრეისერების სიფხიზლისა ... შემოდგომით ვაჭრობა დაეცა. ბაირამი დაემთხვა ზუსტად იმ პერიოდს, როდესაც მოვაჭრეები აქ ბრუნდებიან არაჯანსაღი სეზონის შემდეგ. მათი დიდი ნაწილი საკუთარ სახლებში დარჩა დღესასწაულის გასატარებლად; მას შემდეგ უჩვეულო და ძალიან ცუდმა ამინდმა შეაჩერა თითქმის ყველა კომუნიკაცია მეზობელ სანაპიროებთან და რაიონებთან, ასე რომ, ჯერჯერობით, მხოლოდ რამდენიმე ადამიანმა შეძლო დაბრუნება. შესაბამისად, ბოლო ორი თვის განმავლობაში

იმპორტი ძალიან უმნიშვნელო იყო“ – ნათქვამია ვიცე-კონსულის ანგარიშში (Şaşmaz, 2014:121-123).

გუარაჩინო 1843 წლის მეორე ნახევრისათვის ბათუმის მხარეში კომერციული საქმიანობის შესუსტების კიდეც ერთ მიზეზად ინდური სიმინდის მცირე მოსავალს ასახელებს – მოწეული რაოდენობა მხოლოდ ადგილობრივი მოხმარებისთვის აღმოჩნდა საკმარისი. სანაცვლოდ, უფრო იმედიანად უყურებს მომდევნო წელს. „მომავალი წლის გაზაფხულზე, – წერს იგი, – მოსალოდნელია ჩვენს ყურეში საზღვაო გადაზიდვების გააქტიურება, რადგან აქ ახლა ამზადებენ ქაფუდან ფაშას³ მიერ შარშან ზაფხულში ვიზიტისას გაფორმებული კონტრაქტით გათვალისწინებულ ხე-ტყის მასალას, რომლის ღირებულება შეიძლება იყოს დაახლოებით 3,000 ფუნტი...“ (Şaşmaz, 2014:121-123). ვიცე-კონსულის ვარაუდი არ გამართლდა. როგორც 1844 წლის ანგარიშიდან ჩანს, აღნიშნული კონტრაქტის შესრულება, რთული რელიეფისა და გამწევი ხარების არასაკმარისი რაოდენობის გამო, ამ წლის ბოლოსთვის შეუძლებელი იქნებოდა. ანგარიშის შედგენის დროისთვის, 1500 მუხის მორიდან მხოლოდ 900 იყო გადაზიდული, 600 არც კი იყო მოჭრილი (Şaşmaz, 2014:132-133).

1843 წელს ბათუმში სტუმრობისას, ქაფუდან ფაშა შეხვედრია ბრიტანეთის ელჩს და დაუიმედებია, რომ მალე ბათუმის პორტში მიმოსვლას დაიწყებდნენ ორთქმავალი გემები (Şaşmaz, 2014:121-123).

უნდა აღინიშნოს, რომ ბათუმის ვაჭრობა 40-იან წლებში არასტაბილურობით ხასიათდება. 1844 წელს ისევ იკლო ტვირთბრუნვის მოცულობამ. მთელი წლის განმავლობაში მხოლოდ 2 გემი დაიტვირთა ხე-ტყით. ფ. გუარაჩინო იმედგაცრუებულია: „მატერიალური გაუმჯობესება, ვფიქრობ, დამოკიდებული იქნება იმ მოვლენებზე, რომელსაც ახლა ვერ ვხედავ. ვერც პერსპექტივას ვხედავ დღეისათვის, რომ ორთქმავალი გემების მიმოსვლა დაიწყება ბათუმსა და ტრაპიზონს შორის... სტიმული ორთქმავალი გემების მიმოსვლისათვის იქნებოდა აქედან აჭარის გავლით ახალციხისკენ მიმავალი გზის შეკეთება. შემოდგომით, როცა აქ დავბრუნდი, მუსელიმმა მითხრა, რომ იგი აპირებდა ყველა სეზონზე ქარავენებისთვის გამოსადეგი გზის გაკეთებას. მაგრამ, რამდენიმე დღის წინ, ამ საკითხზე საუბრისას მან ამიხსნა, რომ როდესაც დაადგინა, აღნიშნული გზის ზოგიერთი ნაწილის შეკეთებას რაოდენ მძიმე ხარჯი მოჰყვებოდა სოფლის მცხოვრებთათვის, უარი თქვა მიზნის განხორციელებაზე, ვიდრე აბდულა ფაშა არ გამოჰყოფდა საჭირო თანხას. ამ უკანასკნელის მიღწევა კი ძალიან რთულია, თუ საერთოდ შეუძლებელი არა, ამიტომ ეჭვი მეპარება, რომ ოდესმე ამოქმედდება ეს გეგმა“ (Şaşmaz, 2014:132-133).

---

³ ოსმალეთის საზღვაო ძალების ადმირალი

კომერციული საქმიანობა ბათუმში დეპრესიულ მდგომარეობაში დარჩა 1845 წლის ივნისამდე. „ივნისში გამოიცა ბრძანება, რომ ბრიტანული ნაწარმი და სხვა აკრძალული საქონელი, ქართულ ბაზრებზე შეტანისას, არ იქნებოდა კონფისკირებული მესაზღვრეთა მხრიდან, რამაც მოულოდნელად გამოაცოცხლა აქაური ვაჭრობა, რადგან დილერებმა ერთბაშად დაინახეს კონტრაბანდული გზით თავიანთი მარაგების გასაღების შესაძლებლობა“. თუმცა, საქონლის გასაღება ნაღდი ანგარიშსწორებით ვერ მოხერხდა და იძულებულნი გახდნენ შეკვეთილის სიახლოვეს ბზაზე გადაეცვალათ, იქედან კი ნავებით მოეზიდათ ბათუმში გემზე დასატვირთად (Şaşmaz, 2014:141-144).

საინტერესოა, რომ გუარაჩინო ახსენებს მონებით ვაჭრობას აფხაზეთში: „მიზეზთა გამო, რომელთა შესახებ ზუსტად არ ვიცი, ბოლო თორმეტი თვის განმავლობაში, ამ რეგიონიდან კონსტანტინოპოლის ბაზარზე გადაყვანილი მონები ვერ გაიყიდა“ (Şaşmaz, 2014:141-144).

რაც შეეხება ბათუმს, მან, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ ვერ მოიპოვა რამდენადმე მნიშვნელოვანი ადგილი საქართველოს მიმართულებით ვაჭრობაში. გუარაჩინოს შენიშნავს: „მე ვერ მოვახერხე დაახლოებითი სურათის შედგენაც კი საქართველოს მიმართულებით გზავნილების რაოდენობაზე წლის განმავლობაში, რადგან მათგან ძალიან ცოტამ გაიარა ბათუმზე.“ ქართველი მოვაჭრეები არჩევდნენ ტრაპიზონიდან წაეღოთ საქონელი, ან პირდაპირ კონსტანტინოპოლიდან. თუმცა, ინგლისელი დიპლომატი, რამდენიმე მიზეზის გამო, მაინც იმედიანად იყო. ერთი მიზეზი უკავშირდებოდა აბრეშუმის ჭიის გამრავლებით და მერქნის იმპორტით ფრანგი კაპიტალისტების დაინტერესებას, მეორე მიზეზი იყო 1846 წლისათვის ინგლისური კომპანიის მიერ ორთქმავალი გემებისათვის ნავსადგურის მოწყობა ბათუმში. „მესამე მოვლენაა საქართველოს გავლით სატრანზიტო ვაჭრობის დაწყება, რომელსაც, სავარაუდოდ მომავალი წლისთვის, გეგმავს პრინცი ვორონცოვი⁴. ბათუმი არის ერთადერთი კარგი პორტი საქართველოს საზღვრის სიახლოვეს და, სავარაუდოდ, ეს ადგილი მიიღებს უზარმაზარ უპირატესობას ამ წამოწყებისაგან, რადგან აშკარაა, რომ სანამ უსაფრთხო პორტს აშენებენ რედუტ-კალეში ან მის მახლობლად მდებარე სხვა ადგილას, ბათუმიდან მოხდება ტვირთის გადატანა ხმელეთით ოზურგეთის მიმართულებით, ან მშვიდი ამინდის პირობებში – ზღვით რედუტ-კალეში ან შეკვეთილში“ (Şaşmaz, 2014:141-144).

1846 წლის 26 იანვარს კონსტანტინოპოლში ბრიტანეთის ელჩ სტრეტფორდ კანინგთან გაგზავნილ წერილში ფ. გუარაჩინო ეხება ერთ-ერთი

---

⁴ იგულისხმება მიხეილ ვორონცოვი – [1844](#) წლის 27 დეკემბრიდან [1854](#) წლის 29 ნოემბრამდე კავკასიის მეფისნაცვალის და [კავკასიის განსაკუთრებული კორპუსის მთავარსარდალი](#).

ადგილობრივი აიანის მიერ თვითნებური სავაჭრო მოსაკრებლის დაწესების ფაქტს. წერილი შეიცავს საინტერესო დეტალებს, ამიტომ მოგვყავს შედარებით ვრცლად:

„ექვსი წლის წინ, როდესაც აქ ჩამოვედი, ბათუმის ბეგებისა და აიანების მიერ დადგენილი იყო დაებეგრათ ადგილობრივი პროდუქციის ყველა მყიდველი, ვიდრე მოხდებოდა მისი ექსპორტირება. ამას ისინი უწოდებდნენ ხარჯს, რაც ნიშნავს ბაჟს სამი, ზოგიერთ საქონელზე ოთხი პროცენტის ოდენობით. ხარჯი ეკისრებოდათ გლეხებსაც, რომელთაც გასაყიდად გამოჰქონდათ თავიანთი პროდუქცია, რასაც სააღო გამოსაღები ერქვა.

ადრე, ამავე ოდენობის გადასახადით (ხარჯი) იბეგრებოდა ვაჭრების მიერ აქ ჩამოტანილი ბრიტანული და სხვა ევროპული საქონელიც, მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულებებით დადგენილი ბაჟი მათ სრულად ჰქონდათ გადახდილი ან კონსტანტინოპოლში, ან ტრაპიზონში.

მას შემდეგ, რაც დაინახეს იმპორტსა თუ ექსპორტზე ასეთი გადასახადის მიუღებლობა, მათ უარი თქვეს ევროპელთაგან მისი გადახდის მოთხოვნაზე და არც ადგილობრივ ან ტრაპიზონელ ვაჭრებს ახვევდნენ თავს, რომელთაც გამოხატეს დაუმორჩილებლობა.

თუმცა, ბოლო თვის განმავლობაში, ერთ-ერთმა აიანმა – ჰამით-ბეგმა, რომელსაც თავისი ნათესავის თანხა ემართა, ამ უკანასკნელს, ვალის დაბრუნების ანგარიშში, გარკვეული დროით ხარჯის აკრეფის უფლება მისცა. ეს ადამიანი ახლა მოითხოვს ყველა საექსპორტო და შემოტანილ საქონელზე ბაჟის გადახდას განსხვავებული პროცენტით, რაც იყო დაწესებული მრავალი წლის წინ. ამავე დროს, უარს ამბობს გადახდილი თანხის თეხქერეს, ანუ ქვითრის მოცემაზე.

ტრაპიზონის საბაჟო ოფიცერი კი არ გამოქვითავს ასეთი ხარჯის თანხას იმ 9-პროცენტიანი შიდა გადასახადიდან, რაც ხელშეკრულებით არის დაწესებული ტრაპიზონში გასაყიდად შეტანილ საქონელზე. ასე რომ, 9 პროცენტის გარდა, რეგიონის პროდუქცია დამატებით ექვემდებარება სახარჯო გადასახადს, რაც, როგორც ეს ზემოთ იყო მითითებული, მისი ღირებულების სამ-ოთხ პროცენტს უდრის, რაც ჯამში 12-13 პროცენტს შეადგენს.

აქ არ არის საბაჟოს არც ერთი თანამშრომელი და რადგან რაიონის პროდუქცია, როგორც წესი, პირდაპირ ტრაპიზონში ან კონსტანტინოპოლში მიდის, ოფიციალური გადასახადი მთლიანად ამ ადგილებში გადაიხდება.

ეს რაიონი იყოფა ორ სააიანოდ და ხარჯი თანაბრად აიღება ორი აიანის მიერ, რომლებიც მას სულთნის ბარათის, ანუ ფირმანის ძალით აკისრებენ მოსახლეობას იმ წესის შესაბამისად, რაც თოთხმეტი წლის წინ, სულთან მაჰმუდის დროს იქნა დადგენილი. ამასთან, ბალთა-ლიმანის

ხელშეკრულება⁵ ადგენს, რომ ოსმალეთის იმპერიის ყველა პროდუქტი იბეგრება მხოლოდ 9 პროცენტის შიდა ბაჟით. ჩემი მოკრძალებული აზრით, აიანების საკუთრებაში არსებული ბარათები ან ფირმანი არ შეიძლება ჩაითვალოს მოქმედად შეთანხმების ხელმოწერის დღიდან.

აქ ძირითადი საექსპორტო საქონელია ინდური სიმინდი და ბრინჯი და სწორედ ამ საქონლისთვის ხარჯის წილი არის სამი და ოთხი პროცენტი. თუ თქვენი აღმატებულება ამას უსამართლოდ მიიჩნევს, გთხოვთ, გამომიგზავნოთ მთავრობის წერილი ხარჯის გაუქმების შესახებ, თუნდაც ევროპელებისათვის. ამასთან, გავბედავ აღვნიშნო, რომ თუ არ ვცდები, ევროპელები ან ბრიტანეთის ქვეშევრდომნი, ბალთა-ლიმანის ხელშეკრულების თანახმად, იმავე მდგომარეობაში არიან, როგორც ყველაზე პრივილეგირებული ადგილობრივი ვაჭრები. რადგან ხარჯის აღება ზრდის საბაჟო მოსაკრებლის ოდენობას, რომელიც ხელშეკრულებითაა გათვალისწინებული, სამართლიანი იქნებოდა, თუ იგი გაუქმდებოდა” (Adjara and..., 2003: 236-240).

მოთხოვნილი წერილი გუარაჩინომ ორ თვეში მიიღო და მას მიეცა შემდგომი მსვლელობა (Adjara and..., 2003: 258-259). უნდა აღინიშნოს, რომ ეს კონკრეტული შემთხვევა თვალნათლივ აჩვენებს ოსმალეთის საქმეებში ინგლისის ჩარევის ხარისხს.

ბრიტანელი დიპლომატის – ფრედერიკო გუარაჩინოს წარმოდგენილი ცნობები ნათლად გვიჩვენებს ზოგად ვითარებას ოსმალეთის მმართველობის ქვეშ მყოფ ბათუმში და ქალაქის სავაჭრო-ეკონომიკურ თუ სანაოსნო შესაძლებლობებს 1840-1845 წლებში. აღნიშნულ პერიოდში ვაჭრობა და ტვირთბრუნვა ბათუმში არ ყოფილა დიდი მასშტაბების, თუმცა, დიპლომატის დაკვირვებით, ორთქმავალი გემების მიმოსვლის დაწყება, აგრეთვე, ზოგიერთი სხვა ფაქტორი (საფრანგეთის დაინტერესება რეგიონში მებარემუმეობის განვითარებითა და აქედან მერქნის გატანით, რუსეთის სატრანზიტო ვაჭრობაში ბათუმის აქტიურად ჩართვის პესპექტივები), ქალაქს სამომავლოდ შესძენდა მეტ მნიშვნელობას და ხელს შეუწყობდა მის შემდგომ განვითარებას.

---

⁵ ბალთა-ლიმანის ხელშეკრულება – სამშვიდობო ხელშეკრულება, რომელიც გაფორმდა ოსმალეთის იმპერიასა და დიდ ბრიტანეთს შორის 1838 წელს. იგი კომერციული ხასიათის იყო და არეგულირებდა საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხებს. ხელშეკრულების თანახმად გაუქმდა ყოველგვარი მონოპოლიები. ხელშეკრულების IV მუხლის თანახმად, საექსპორტოდ შეძენილ თურქულ პროდუქტზე თუ საქონელზე, გადაიხდებოდა ერთი ფიქსირებული გადასახადი ღირებულების ცხრა პროცენტის ოდენობით, ყველა სხვა შიდა გადასახადის ნაცვლად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გელაშვილი, 2019: – გელაშვილი გ., „ბრიტანეთის ვიცე-კონსული ფრედერიკო გუარაჩინო ბათუმის შესახებ (1840 წ.)“, კრ.: „ბათუმი – წარსული და თანამედროვეობა“, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, X, გამომც. „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2019, გვ. 106-116
2. Adjara and., 2003: – Adjara and the Ottoman Empire, 1830-1878, (British Archives on the Caucasus, Georgia), Editorial Hugo Greenhalgh, Research Robert L. Jarman, “Archival Publications International,” London, 2003.
3. Şaşmaz, 2014: – Şaşmaz M., İngiliz belgelerine göre Trabzon Vilayeti ticari raporları (Trade Reports of the Trebizond Province on British Documents), 1830-1914, I, Ankara, 2014.